

A phaisztoszi korong

A Kréta szigetén és környékén kialakult írásformákat, az ún. *minószi írásokat* a tudományos kutatás öt csoportra szokta osztani. Közülük a legrégebbi e sziget ősi kultúráját először feltáró és tanulmányozó angol régészről, Arthur Evanstól *hieroglifikus*, másoktól képirásnak, piktográfiának nevezett phaisztoszi felirat. Ezt követik az *A vonalas* és a *B vonalas* írások, majd a különféle ciprusi írásformák.

A második világháború után a kutatás különös érdeklődést tanúsított e minószi feliratok iránt, és Michael Ventris angol építész-mérnöknek John Chadwick cambridge-i professzor segítségével sikerült megfejtenie a *B vonalas* írást.

A mai álláspont szerint az első három csoport — eltérő volta ellenére — bizonyos rokonságot mutat. A legtöbb nehézség a hieroglifikus vagy képirás megfejtésénél mutatkozik, mert ez „tisza képlet”-ben csak a phaisztoszi korongon maradt ránk, és átmeneti formában még másik két táblácskán. Emiatt aztán nincs elegendő összehasonlítási alap. A ránkmaradt 45 jelre sok magyarázat hordható össze. Amint Ernst Doblhofer, a kérdés egyik jó ismerője megjegyzi: „Evens óta ennek az őskréta rejtvénynek a megfejtése egy tapodtat sem haladt előre”, a szakértők nem tudtak megfejtéssel szolgálni, de „talán akadhat egy zseniális »outsider« is, aki ezeknek a képekből álló spirálisoknak a titkába behatol”.

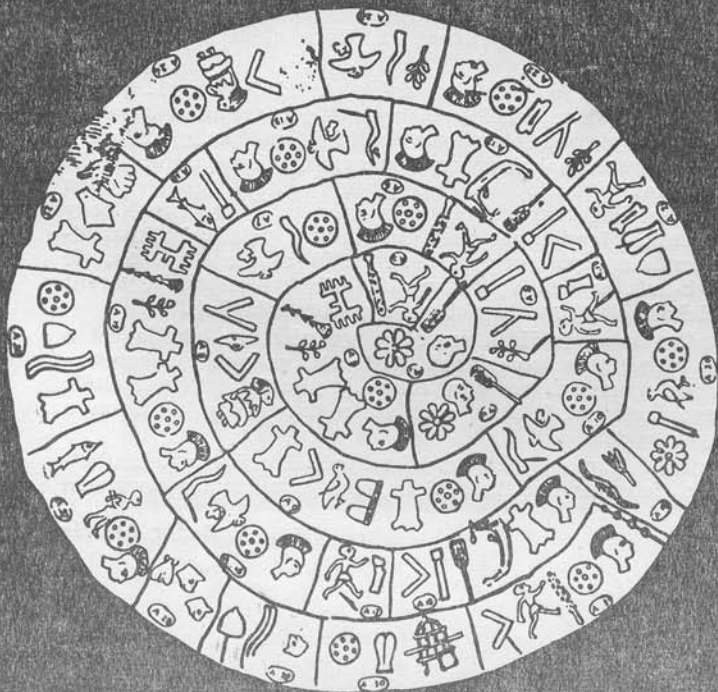
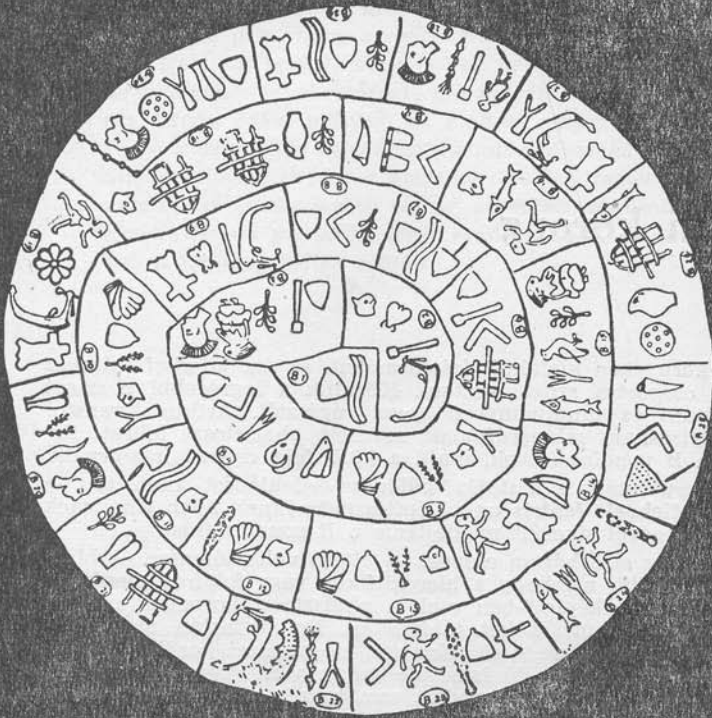
Ilyen outsiderként jelentkeznek az alábbi tanulmány szerzője, aki szorgalmas munkával, figyelemre méltó kombinatív készséggel igyekszik Minósz szigetének ezt a „labirintusát” feltárni. Csak elismerés illetheti azért az odaadó munkáért, amelylyel a jelek értelmét az ókori szimbolika és írásbeliség összevetésével megpróbálja kibogozni, hogy belőlük értelmes szöveget kerekítsen ki. Ugyanakkor nem hallgathatjuk el alábbi kétségeinket sem:

1. Nem mindig érthetünk egyet a jelek értelmezésével (különösen az 1., 9., 11., 12., 16., 21., 22., 23., 27., 29., 34., 40., 41. számúak esetében). A jelek magyarázata túl általános. A felhozott analógiák gyakran látszólagos értékűek, márpedig az írásos jelek értékét mindig a helyi vonatkozások határozzák meg. A szimbólumok értéke ugyanis rendszerint népek szerint változik. Az a tény, hogy például a hal minden tenger mellett lakó nép szimbolikájában előfordul, még nem jelenti azt, hogy értelme mindenütt ugyanaz lenne. Mondanivalónkat egy modern példával illusztráljuk. A *C* betű közös jele csaknem valamennyi latin betűs modern írásnak, de egyikben *c*-nek, másikban *k*-nak, *sz*-nek stb. olvassuk. Minden néptől egyaránt megérthető egyezményes jelekről ókori viszonylatban nem beszélhetünk.

2. Az írás elválaszthatatlan a nyelvtől. A szerző a nyelvészekre hárítja azt a feladatot, hogy eldöntsék, milyen nyelvcsaládhoz tartozott, milyen jellegzetességei voltak annak a nyelvnek, amelynek hordozói ezt a „logikus” írást használták. Ez azonban mindaddig megoldhatatlan feladat, míg az írást nem tudjuk azon a nyelven reprodukálni, amelyen íródott.

Ezek miatt az okok miatt a „megfejtést” érdekes próbálkozásnak tekinthetjük csupán, amely újabb kísérletezőknek adhat íhletet, ami a tudomány területén nem lebecsülendő eredmény.

Bodor András

Néhány szó a korongról

A Kréta szigetén, Phaisztoszon L. Pernier által 1908-ban kiásott agyagkorong mindkét oldalát csigavonal mentén elhelyezett képjelek borítják. A. Evans i.e. 1600 tájára helyezi annak a rétegnek a korát, melyből a lelet előkerült. A korong agyagból készült, égetése előtt pecsétlők segítségével sokszorosították a szójeleit. A szókatlanul jó állapotban megtalált tárgy rajzát az *Ausonia* című római lap hozta nyilvánosságra 1909-ben. Azóta több kutató foglalkozott a jelek megfejtésével, de összefüggő, elfogadható szöveget nem közöltek olvasatáról. Evansnak az az észrevétele, hogy a szöveg a középpontban kezdődik és a piktogramok mozgásirányában halad, helyesnek bizonyult.

A korong a minószi kultúra virágkorából származó rétegben feküdt, de piktogramjai a minószi jelektől különbözőek. A pecsétlőket használó írnok aligha szánta egyetlen alkalomra felszerelését. Írásműve jól szemlélteti, hogy biztos, gyakorlott kézzel sorakoztatta egymás mellé a képeket. Első kísérletével bajlódó kezdő nem tudta volna ennyire következetesen, hibátlanul végezni feladatát.

A régészeti leletekre valló, ezután következő utalásokban szándékosan említek térben és időben egymástól távol eső példákat. Mindez a tárgyilagosság érdekében történik. Napjainkban az emberiség történetének vizsgálata már nem az egyoldalú görög-központi szemlélet — a „cambridge-i látásmód“ — szerint történik: (Heinz Mode: „Teljesen csodót mondott az az igyekezet, hogy a krétai kultúrát a görög korai fokaként magyarázzák.“) A mi keletről eredő állatövünk hat jegye fordul elő a korongon feltételezésem szerint olvasható Naphimnuszban: Nyilas (nyíl), Bika (szarv), Hal (tokhal), Oroszlán (oroszlánfej), Kos (kosfej), Vízöntő (korsó). Ez az adat azonban nem vezet semmilyen meglepő következtetésre, csak arról tanúskodik, hogy a csillagképek ismert ábráit felhasználták a fogalmak megjelenítésére. H. Pope szerint egyébként „valamennyi közel-keleti piktografikus írás közös forrásra vezethető vissza“.

A mellékelte ábrákon a korong mindkét oldala látható, a táblázaton pedig — sorszámokkal ellátva — a rajta előforduló egyes jelek. Nyomdatechnikai okokból a jelek értelmezésénél csak sorszámukat tüntethettem fel, a táblázat azonban megfelelő eligazítással szolgál. A szöveg végső átírására magyar anyanyelvem kötetlen szörendje és tömörsége kiválóan alkalmas volt.

A képjelek értelmezése és ajánlott olvasata

A korong két oldalán 45-féle piktogram fordul elő; az előlapon 121, a hátlapon 119 jel szerepel. Egy részük figuratív: jelentésük egyezik az ábrázolt képpel, a többiek ideogramok: fogalmakat fejeznek ki.

1. *Atya* (úr, napisten). Lősörényt viselő férfifej. Az ókorban elterjedt fejdísz volt a sörény, Pallasz Athéné sisakján, a Cameo Gonzagán, II. Ptolemaiosz sisakján stb. láthatjuk. A görög, majd a római katonai viselethez is hozzátartozott. Az *Atya* a korong fő személyisége. Az alább felsorolt kitüntetető címek — király, uralkodó, nagy, fenntartó, teremtő, bíró — mind rá vonatkoznak. Bizonyos sajátságai apollóniaiak: nyilas napisten, fiatalnak ábrázolták, mint Apollónt szokták; ugyanakkor zeuszi is: csapásokkal és jótéteményekkel fizet, és megtaláljuk a korongon Zeusz kiterjesztett szárnyú napmadarát, a sast is. Ugyanígy uralta az eget az egyiptomi fénysisten, a jogarral megjelenő teremtő, Ptah. Persze, a szárnyas nap asszír és perzsa istenkirályok feje felett is ott lebegett, a mezopotámiai állatövön Samas, a napisten járt.

2. *Anyaisten.* Jobbkezében sarlószerű tárgyat tartó, baljával mellére mutató nő. A Magna Mater, az Élet Asszonya, a Földanya, a termékenység istennője. Az anyaistennel az egész világon találkozunk, a letelepedett földművelő népek életében a termékenység központi kérdés volt. A kultusz eredetének nyomai az Anatóliától Kurdisztánig és Palesztináig terjedő területre vezetnek. A görög Démétér—Kübelé—Aphrodité, a latin Ceres—Venus mondákban fennmaradt keleti eredetű vonások arról tanúskodnak, hogy a földközi-tengeri anyaistenek a sumér Inanna, a föníciai Astarté, az asszír Istár, a szíriai Asera, a babilóni Molédet stb. mintájára elképzelt mitológiai alakok. Egy Tepe Moussienben talált Kübelé-szobrocska az istennőt úgy ábrázolja, amint mindkét kezével melleire mutat. Trójából hasonló lelet került elő. A Kisázsiaiban rajongva tisztelt Kübelének Krétán is hódoltak, táncokkal és körmenetekkel ünnepelték. Görög földre is átterjedt a tisztelete. Kübelé—Démétér Homérosz idejében még nem volt olümposzi istenség, de a kenyeret már Homérosz is Démétér kenyerének nevezi.

3. *Megy, mész.* Lépo ember alakja utal a jel mondanivalójára.

4. *Arc.* Férfifej, az arcán determináns látható.

5. *Megkötöz* (foglyul ejt). Hátrakötött kezű alak.

6. *Ház.* Sátorkunyhó. Ugyanilyen ábrázolás ismeretes az i.e. IV. évezred táján virágzott újkőkori Körös-kultúra anyagából. A földközi-tengeri jellegű, késő újkőkori Tiszai-kultúrában (i.e. 2800—2500) is ilyen még a „ház“.

7. *Nyílás.* Tollas nyílvesző.

8. *Ij.* A sumér Enlil óta, sőt a kőkorszak óta a legtöbb isten és vezér tartozéka. A sémita-akkád Marduk „Íjat hajlít“ (Gilgames-eposz). Egyiptomi képjel.

9. *Ég, égi.* A kereknek rajzolt égbolton égitesteket jelölő hét karika. Mükénéi sírleletből származó préselt aranylemezen a fentivel azonos ábra szerepel; az itt bemutatott 39. számú napjellel egymást váltva díszítik a tárgyat. A babilóni bolygók száma hét. Bronzkori asszíriai tálon a két jelt egyesítve látjuk: a napjel sugarai közt hét köröcskét számolhatunk meg. A Torma Zsófia gyűjteményében szereplő tordosi agyagkorongokon 6—7—8—12 tagból álló köröcskékből képzett „bolygócsoportok“ vannak. A Körös-kultúrából napfényre került karéjos szélű hálónehézeken hatbolygós eget örökítettek meg.

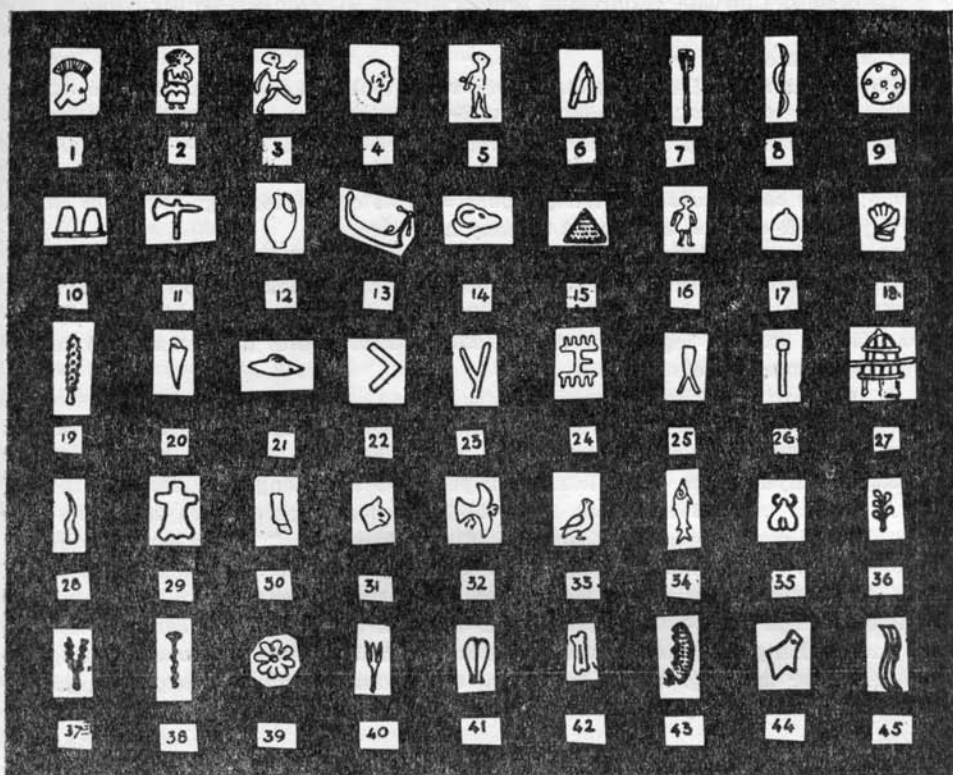
10. *Hegyek.* Két halom. Az i.e. III. évezredből származó proelámita pecsét-hengeren négy egymás mellett álló kúpot, a babilóniai pecsétlöhengeren páros kúpokot láthatunk. A sumér írásban három ék = *matu* (ország), azaz *sadu* (hegy). Hettita szövegekben a kettős halom = ország. Egyiptomi szójel.

11. *Bíró.* Egyélű bárd. Kréta virágkorában a szertartások bárdja kétélű volt! Ilyeneket tártak fel a mükénéi és knosszoszi ásatások alkalmával. A neolitikumban a bárd még a Magna Mater, a holdistennő jelképe, a phaisztoszi korongon már az *Atyát* illeti, hogy sokkal későbbi időben mint securis a pontifex kezébe kerüljön.

12. *Víz.* Korsó; áldozati edény. Az athéni múzeumban őrzött vaphioi gemmára ugyanilyen — libatióra használt — edényeket véstek. Perzsiában és Turkesztánban ennél régebbi rétegekből is ástak ki hasonló korsókat.

13. *Bárka.* Egyiptomi szövegek gyakran említik a „Nap és Hold hajóit“. Ra, az egyiptomi napisten mindennapi útját napbárkájában tette meg. Királysírból előkerült mükénéi aranygűrű pecsétlőlapjára holdsarló alakú csónakot, abba a 39. sz. alatt szereplő napjelet és félholdat vésett alkotója. A korongon előforduló bárka pontos megfelelőjét nem sikerült sem ókori egyiptomi, görög, sem kisázsiai emlékeken megtalálnom. Az ókereszténység az egyházat jelképesen hajóhoz hasonlította; a templomok alaprajzát ma is fő- és mellékhajókra tagolják.

14. *Kos.* Kosfej. Az állatöv első jele. Az északi féltéke tavaszának kezdetekor a Nap a Kos jegyébe — házába — lép. Ma a precesszió következtében a Kos

A korongon előforduló képjelek táblázata

jegye a Halak csillagképeének házába vándorolt. A Földközi-tenger vidékén elterjedt állatövi jegyek többnyire káldeai példák átvételei. A görögök Ammont, a kosszurvú egyiptomi istent Zeusszal azonosították.

15. *Termőföld.* Magvakkal bevetett terület, *triangulummal* megjelenített térség. Ugyanez az i.e. III. évezredből keltezett proelámita pecséten. Érdekes egyeztetésre ad alkalmat: a latin nyelv *ter-* (3) segítségével képezi a föld, terület szavakat: *terra, territorium*. Itt említem meg, hogy a 29. sz. teremt, teremtőnek olvasott bálványszobrocska *terrakotta*.

16. *Növekedés.* Az írrok álló gyermek alakjával jelenítette meg az elvont fogalmat.

17. *Király.* Sisak. Hasonló alakú bronzsisakot viseltek az asszírok is. Európában ezt a sisakformát használták a bronzkor végén és a vaskor első időszakában. A hettita királyok ugyanolyan süveget viseltek, mint az isteneik, de jelvények nélkül. A sisak a hieroglif írásban az uralkodó ideogramja.

18. *Lesújt* (büntet, megver). Ökölbe szorított, ujjvédővel ellátott kéz. Az égei-tengeri Théra szigetén Spyridon Marinatos a közelmúltban folytatott ásatai alkalmával falfestményekre bukkant. Többek között kesztyűt viselő ökölvívók képét tárta fel. A professzor a krétai telepések lakta szigeten előkerült festményen ábrázolt ökölvívó kesztyűt a világon legelső ilyen természetű emlékeknek tartja. A phaiszoszi korongon előforduló ujjvédőt a thérai kesztyű előzményének tarthatjuk.

19. *Magas*. *Ciprusfa* (*Cupressus sempervirens*). A Földközi-tenger vidékén honos, tornyos növéssű, 25—50 méter magas, örökzöld fa; a képjelen gömbölyű magházait is feltüntette az írrok.

20. *Megmunkál* (alkot, alkotó). Hegyes végű, többféleképpen használható eszköz.

21. *Befed* (fedez). Cserépfedő. Átvitt értelemben olvasandó. A korong írrokának gondolatmenete ma is könnyen követhető: vö. magyar fedő — fedez; francia *couvrir*, XIII. sz.-i *s'accoupler avec la femelle*, XVI. sz.-i *accouplement* = union sexuelle; latin *cooperculum* = fedő, *copula* = testi egyesülés; angol *cover* = befed, *covert* (jogi kifejezés) = a férjezett asszony helyzete.

22. *Nagy*. Derékszög. A kőfaragók ősrégi mérőeszköze önként kínálkozhatott a nagyság fogalmának meghatározására. A szög az ékírások gyakori jele; a tatár-laki táblácskák egyikén két, egymás mellett álló szög van. Az i.e. 3300-ból származó, Kisben kiásott legrégibb, megfejtetlen sumér írású táblácskán ugyanilyen szögek. Egyiptomi szójel.

23. *Fenntartó*. Villásan elágazó tartófa.

24. *Új*. Ősi számsorhoz tartozó ábra. A Földközi-tenger térségében előkerült réz-, illetve bronzkori nyersöntvényeken ehhez hasonló jelzések vannak. Forrer egy 33,3 kg súlyú öntecs képét közli, amelyen 3—3 tagú tengellyel összekötött ábra van. A tordosi cseréptöredékeken 2—3—4—7 stb. fogazatok. Érték- vagy súlymeghatározó számjelek lehetnek. A római 4. Flavia légió tetőcserepen fennmaradt bélyegzőjén a 4-et ugyanannyi függőleges pálcika tünteti fel, alattuk a vízszintes vonás. A fogazatok bizonyára a kézujjakkal történt számolás emlékei. Ideogramunknak 9 ujjacsakája van — az indó-európai nyelvek a 9 és az új fogalmát hasonló vagy azonos hangképű szóval alkotják: szanszkrit új: *navas*, 9: *navam*; görög új: *neos*, 9: *ennea*; latin új: *novus*, 9: *novem*; angolszász új: *niwe*, 9: *nigon*; angol új: *new*, 9: *nine*; német új: *neu*, 9: *neun*; francia új: *neuf*, 9: *neuf*; román új: *nou*, 9: *nouă*.

25. *Megítél* (ítél). Lefelé fordított villás fadarab. A „fenntart“ jelentésű képjel fordítottja. A római gladiátorok élethalálharcából legyőzöttként kikerült küzdőnek a nép feltartott kézzel adott kegyelmet, vagy lefelé fordított hüvelykkel ítélte halálra.

26. *Úr*, *uralkodik*. Jogar. Az ókori királyok már többnyire jogarral szerepelnek.

27. *Ald*, *áldoz*, *átkoz*. Fából összeállított oltár, hordozhatónak vélem. A legrégibb időkben a szertartást a szent ligetben egybegyűltek előtt mutatták be. A phaiszoszi korongon levő írást megalkotó nép még nem templomban áldozott! Hordozható oltáraik voltak a zsidóknak is, a kegytárgyakat ma élő népek is szokták körmenetben vinni. Az oltárra helyezett élelem és ital az áldozat tárgyát képezte, ezért olvasom a jelet *áldoz-feláldoz-nak*. Az oltár felépítményének régi alakja, a ciborium a korongon szereplő ősi formát őrzi. Ugyanilyen szerkezete van a babilóni Nagytemplom legfelső kupolás szentélyének, hasonló a „mihrab“, a mecset és a dzsámi imafülkéje, az oszlopos keresztény apszis. Az *áld-feláldoz-átkoz* ellentétes jelentésének összefüggésére vö. latin *sanctio* = 1. szentesít, 2. megtorló rendszabály; francia *sacré* = 1. szent, 2. átkozott; angol *swear* = 1. felesküszik, 2. átkoz, káromol. A héber *barak* és a spanyol *dichoso* ugyanilyen ellentétes jelentéstartalmú. A magyar *áld-átkoz* a magyar nyelv történeti-etimológiai szótára szerint azonos gyökből képzett szavak.

28. *Hatalom* (hatalmas). Szarv. Az ókori keleten a sarv az újholdat, a férfiúi nemzőképességet, a hatalmat jelképezte. A hettiták a Szarvak Ünnepe nagy szertartással ülték meg, isteneiket sarvas sisakkal ábrázolták. Krétai vázaképen:

szarvas bikafej, szarvai közt a napot hozza, azaz a korongunk 39. sz. napjelét: sugaras szírmű virágot. (A japán címer „aranyvirága” — napja — ugyanilyen.) A szarv egyiptomi hieroglifjel.

29. *Teremt, teremő.* Bálványszobrocska. Torma Zsófia gyűjteményében pontos másai láthatók. A hasonlóság elve alapján alkotott képjel: az ember agyagból szobrokat „teremt”, az istenség teremő munkáját legszembetűnőbben e párhuzammal érzékeltethette az írnok. Az óbabilóniai mítoszban az anyaistennő — másik változatban a hatalmas istenek — agyagból gyúrnák az embereket.

30. *Gyors. Lóláb.*

31. *Őr* (örködik). Oroszlánfej. Utalok a mükénéi Oroszlánkapura, valamennyi mezopotámiai és más ókori kultúrák elmaradhatatlan, őrt álló oroszlánjára.

32. *Napmadár.* Sas. A mitológiában már a sumér időktől fontos szerepe van. A hetita Rundas istennek, Zeusznak, Ptolemaiosz Szotér idején az egyiptomi birodalom jelképe. Vö. asszír-babilóniai szárnyas napkorongok. A sas későbbi népek hitvilágának is napmadara.

33. *Lélek.* Madár, bizonyára galamb; lélekállat. Lélekként elrepül, majd visszajön, hogy ismét világra szülessen. (Gólyamesel) A mezopotámiaiak, egyiptomiak stb. elképzelésében a léleknek madár alkata volt. Mükénéi arany Astarté templomocskán galambok.

34. *Termékenység, megtermékenyít.* Hal, valószínűleg közönséges tok (Acipenser sturio). Hasonlóság alapján képzett jel: az északi félteke mérsékelt égvénék vizeiben élő tok rendkívül termékeny, 3—6 millió ikrája van. Indián szokás: a chimuk kukoricaföldjeikbe a termékenység biztosítása érdekében halakat ástak el. Az ősi anyaistennővel — Potnia théronnal találkozunk egy közismert ógörög vázán. Ráncolt szoknyájára öletől földig érő halat festett a művész, jobbán és balján egy-egy oroszlán örködik. A nap- és holdistennel, napbárkával társított halábrázolások gyakoriak.

35. *Újjászülető, újjászületés.* Bogár. A szkarabeusz, Khepra, az egyiptomiaknál a napisten megjelenési formája, a tavasszal és minden reggel újjászülető Nap. Az újjászületés, megifjodás eszméjét minden napvallású népnél megtaláljuk. A sumér Dumu-zi évenként meghaló-feltámadó napisten. Egyes akkád, egyiptomi, indiai, pelazg, thrák stb. istenek minden évben újjászületnek.

36. *Élet.* Leveles ágacska. A történelem előtti idők óta a legkülönbözőbb népeknél az élet jelképe. Az Égei-tenger környékén már a pre-mükénéi időkben rendkívül gyakran alkalmazott díszítmény.

37. *Gyöz* (legyöz). Kettős leveles ágacska; győzelmi kitüntetés volt, a homlokoszorú előzménye.

38. *Termés.* Virágzó növény. Valószínűleg földimandula (Cyperus esculentus), mely Európa déli részén is honos. Kitűnő, lisztes, dióízű gumója van, olajat sajtolnak belőle.

39. *Ragyogó* (sugárzó). Nap. Az ókori napábrázolások nem természethűek, a napimádók kerékkel, szvasztikával, forgórózsával, sugaras szírmű virággal stb. jelenítették meg a Napot. Abránkkal azonos napképek: Subád sumér királynő fejékén, a legrégebb indiai pénzen, Dáriusz palotáján kőbe faragott dísként, egyiptomi balzsamtartón, a ninivéi palota díszkapuján. Torma Zsófia erdélyi román fakeresztet mutat be ugyanilyen nyolcszírmű virág vésetével.

40. *Feljön.* Felfelé mutató, háromágú eszköz, valószínűleg szigony (szkeptron). Neptun szigonyával jön fel a tengerből. A 23. és 25. sz. alatt tárgyalt jelekhez hasonlóan képzett ideogram. A szigony asszír istenek kezében felségjel.

41. *Ellenség* (gonosz). Alsótest. A kép a nemí jelleget nem határozza meg, a lábfejek is hiányoznak, mert csak zavarólag hatnának. Az írnok ugyanis a

„nemtelen, fajtalan“ fogalmát fejezte ki ezzel a ragyogó logikával megalkotott képpel. A megfejtésre az vezetett, hogy az előlap 28. sz. mondatában ezt az írásjelet hátrakötött kezű ember követi. Mivel a fogoly után az „égi Atya“ következik, nyilvánvaló, hogy a fegyelmi eljárás rá nem vonatkozhat, csakis a mező második, szóban forgó ideogramját érintheti. Megkötözni, foglyul ejteni a „nemtelen“ ellenséget szokták. A nemtelen szó jelentéstanai viszonya: a nem (*genus*) származékszava, a nemes ugyanebből a tőből képzett melléknév. Latin *genus* = nemzetség; *generosus* = nemes; angol *gender* = (ma már elavult értelemben) nem (*genus*), *gentle* = előkelő, *ungentle* = durva, közönséges, nemtelen.

42. *Halál* (pusztulás). Csont. Az ábra közepén levő vonal a csontvelő, méginkább a beszáradt csontvelő. Az időben egészen a mai napig fennmaradt jelentés-tartalomra főleges figyelmeztetnem, annál érdekesebb egy nagyon távoli párhuzam: Waring és Holder az északkelet-amerikai Temple Mound II. műveltségben használt hieroglifikus táblázatán két csont rajzát közlik a halál jelképeiként, az egyik csont szintén „velős“.

43. *Levág* (learat). Sarlószerű eszköz. A sarló az ókorban a földművelés jelképe volt, mint ilyen a termékenység-istennők tartozéka. (Ma: „Sarlós Boldogasszony.“)

44. *Megjutalmaz* (ajándékoz). Fémlemez vagy nyersöntvény. A fémtárgyaknak értékmérő szerepük is volt. A tárgyat az egyik végében levő lyuk által fel lehetett függeszteni. Egy Knosszoszban lelt réztömb és ókinai bronzpénzek hasonló alakúak.

45. *Szövetség, szövetséges*. Szövetcsík. Tulajdonképpen vállszalag. Nem lehet véletlen egyezés, hogy több nyelv ugyanazon gyökből képzett szót használ a szövet — szövetség, kötél — kötelék megjelölésére. Angol *league*, francia *ligue*, olasz *lega*, késő-latin *liga* = szövetség; a latin *ligo* = összeköt származékszavai. Az angol *scarf* szót két pont alatt tüntetik fel a szótárak: 1. vállszalag, 2. szalaggal összeköt. Vö. továbbá: német *Band* = szalag, kötelék; *Bund* = szövetség, frigy. A *Bund* köteget, csomót, fasciót is jelent, a római magistrátusok hatalmi jelvényét. Latin *fascia* = szalag, kötő; *fascino* = megigéz, „megköt“ (vö. angol *fascinate*, francia *fasciner* = megigézni, bűvölni). A sumér *duranki* kifejezés jelentése = ég és föld köteléke. Latin *sacrilegium* = *sacer* (szent) + *lego* (összeköt). Mózes I. könyve: „Az Isten szövetséget köt Ábrahámmal“. Malakiás könyve: „... nekem kötésem volt azzal életnek és békességnek kötése“. A szövetség keresztikötését már egy Péceli (Badeni) kultúrához tartozó bálványszobrocskán felismerhetjük a vállon és mellen keresztülvezetett szalagpántokról. Egy anatóliai bronzkori istenszobor mellére külön, utólag illesztették az ezüsből kalapált keresztpántokat. A vállszalag nyomai Európában ősidők óta megtalálhatók, Mezopotámiában és a Földközi-tenger vidékén fontos ismertetőjelei az istenábrázolásoknak. Későbbi időkben a szasszanida királyok fejdíszéről, a pápai tiaráról, a püspöki mitréről két széles szövetség csüng le. (*Mitra*: görög szó = kötelék.) Ma viseli az angol királynő, polgármesterek, anyakönyvvezetők, magasrangú katonatisztek, valamint... szépség- és bálkirálynők. (Sic transit...)

Néhány megjegyzés

a) Az előlap 24. mezeje megsérült, legelső képjele hiányzik. A megsemmisült írásjel által elfoglalt helyre bemértém a számításba vehető nagyságrendű képeket. A mező szövegének értelmezése segített a hiányzó jel megfelelőjét kiválasztani: ez minden valószínűség szerint az uralkodás jelölésére szolgáló jogar lehetett.

b) A szöveget nem játékoságból fakadó ötlettel rendezték el csigavonalba. Kőkori edényeken már kultikus értelemben alkalmazták, a réz-, bronz-, vaskor embere is ragaszkodott hozzá. Felleljük ókori kínai bronzedényeken; újkori európai népi fazekastermékeken még mindig kísért. Csigavonal a hikszoszok fő díszítő-eleme; csiga az északi buddhista ábrázolásokon az áldás jelképe. Csigavonalban kanyarodik a jón oszlopfő voluta-tagja, és ugyanígy végződik a lituusz, a római madárjósok (augurok) botja. Kurdisztáni ásatásaik alkalmával R. J. Braidwood és Br. Hove a jermói telepen csigavonalas rajzú agyagpecsétlőt találtak. A lelőhely rétegének kora 9 000—11 000 év.

c) A legrégebb időktől egész Elő-Ázsiában elterjedt ékírásban magában álló ferde ék választja el egymástól a szavakat. A phaisztoszi korongon alkalmazott jelölésnek semmiképpen sem lehet ez a szerepe. Mivel a vonalka minden esetben a mező, a mondat elején van, a jelölés az egész mondatra vonatkozik. Ugyanezen okból nem fogható fel ragnak, képzőnek, viszonzyszónak, a többes szám jelének. Nem kérdő, nem felszólító, nem ismétlő jel, nem vezet be új mondanivalót. A szöveg olvasatát a legkevésbé sem zavarja, ha figyelembe sem vesszük ezt a determinánst. Nyelvtani fogalomként nem sikerül azonosítani a vonalkát, de meghatározhatta a szertartás idején mondott vagy énekelt szöveg előadásmódját, a szertartásnak magának valamilyen mozzanatát, menetét. Talán a determinált mondatokat a közösség bizonyos rétege adta elő; talán ezeket a részeket előírásos meghajlás, kézfelnjújtás követte. A mondatok kezdetén álló determinánsokat a mezők („vesszorok“) száma után, a szövegrészek elé tett gondolatjel mutatja.

A szöveg ajánlott olvasata (Naphimnusz)

Előlap. 1. Ragyogó arcú Nyilas! 2. Mész magasra. 3. Új termés, élet teremtője, teremtő égi Atyánk. 4. Ragyogó arcú Nyilas! 5. — Életet fenntartó uralkodó! 6. Mész magasra, égi Atyánk. 7. Ég hatalmas napmadara. 8. Fenntartó! Befeded [a] nagy Anyaistent. 9. Teremtő nagy lélek! Hegyeket teremtő égi Atya. 10. — Hatalmas napmadár! Égi Atyánk! 11. — Mész gyorsan. 12. Nagy uralkodó! Nyilas! Bárkájában a teremtő égi Atya. 13. — Hatalmas napmadár! Égi Atya! 14. Uralkodója a termékenységnak! 15. Új termés, élet teremtője, teremtő égi Atyánk! 16. — Hatalmas napmadár! Égi Atya! 17. — Mész gyorsan. 18. Nagy uralkodó! Nyilas! Bárkájában [a] teremtő égi Atya. 19. Íjaddal feljössz. 20. Ragyogó uralkodó lélek! Égi Atya! 21. Király! Ellenséged halálba megy. 22. Élet fenntartója! Pusztító égi Atya! 23. Élet hatalmas napmadara! 24. Uralkodik [a] nagy Anyaisten [és az] égi Atya. 25. Lesújt, jutalmaz a Teremtő. 26. Ég királya! Szövetség teremtője! 27. Termékenység ellenségét megkötöd, égi Atya. 28. Újjászülető ör, örködsz. 29. — Király! Szövetség öre! 30. Ég ellenségét feláldozod (megátkozod). 31. — Nagy! Mész [a] magasban, égi Atyánk [vagy].

Hátlap. 1. Király! Szövetségesünk! 2. Bárka uralkodója, újjászülető ör! 3. Király! Ura életnek [és] Anyaistennőnek, Atyánk! 4. Király! Nagy! Feljössz [a] Kos házába. 5. — Lesújtasz király, győzöl, örködsz, itélsz. 6. Aldozat nagy uralkodóknak, királyunknak. 7. — Király! Szövetséges király! 8. Élet nagy királya! 9. Bárka ura, újjászülető Teremtő! 10. — Lesújtasz, király, győzöl, örködsz, itélsz. 11. — Király! Szövetséges őrizőnk! 12. [A] magasból lesújtasz, örködsz. 13. — Lesújtasz, király, győzöl, örködsz. 14. Mész, természetes házadban, Atyánk. 15. Termékenyíteni feljössz lélek [és] élet Anyaistenéhez. (Vagy: termékenyíteni feljön lelked élet Anyaistenéhez.) 16. Mész, termékenység öre. 17. Nagy hegyeket alkotasz. 18. Élet vizét megáldod, megáldod, őrized. 19. Mész ragyogó bárkádban, Teremtő. 20. Ellenségünket legyőzöd, hatalmas Atyánk. 21. Élet ellenségét feláldozod (megátkozod) királyunk. 22. Bárkádából levágod [d] termést [és] megítéled. 23. Nagy! Mész magasra, királyunk [vagy], bírónk. 24. Termékenyíteni feljössz, mész magasra. 25. — Termőföld nagy uralkodója, alkotója (megmunkálója!) 26. Ég vizét [esőt] áldozod

termékenyséért. 27. Teremtő, bárkában ítélsz. 28. — Növekedésen uralkodsz, termés Atyja. 29. Élet királya, szövetség teremtője! 30. Király! Ellenségünket elítéled, égi Atyánk [vagy].

Következtetések

Az egyszerű vonalakból álló, a tordosiakkal egyező szójelek mellett meglepő rajzkészségről tanúskodó piktogramok sorakoznak a korongon: élethű alakok, ember- és állatfejek. A jelalkotásban mutatkozó szembeötlő kettősségnek az lehet az oka, hogy a Tordosról, Tatárlakáról is ismert szó-képek ősi örökségként vagy régóta történt átvételként kerültek a krétai írásba. A tatárlakiak, tordosiak íráskészségéből még nem született hosszabb, összefüggő szöveg. Edényeikre, bálvány-szobrocskáikra tulajdonjegyet, valamint számoknak, az áldozati szertartással összefüggő s talán bajelhárító természetűnek felfogható ábrákat róttak. (A tordosi jelknek egyes krétai és mezopotámiai jelekkel való hasonlóságára Nicolae Vlăsa. a tatárlaki leletek feltárója is figyelmeztet.)

Az eltérés még feltűnőbb, ha az írásrendszer szolgáltatta adatokat társadalmi-műveltségi vonatkozásban hasonlítjuk össze. Krétán már i.e. 1850 körül nagyhatalmú fejedelmek uralkodtak; ezidőben már álltak vagy épültek a phaisztoszi, knosszoszi és malliai kópaloták. A többek által i.e. 1600-ra (?) keltezett képirás „ház”-jegye kőkorszakbeli kunyhó. A víz fogalmának rögzítésére alkalmazott korszok rajza fejlett agyagművészetről, az állatöv jegyeinek felhasználása csillagászati ismeretekről tanúskodik. A termékenységi kultusz a földművelés létét bizonyítja. Szóttek, fontak, s bárdjuk rajza fémeskőzt mutat be. A Naphimnusz népének szellemi képességeiről hibátlan logikával megszerkesztett írásuk alapján a legjobb véleményt alkothatjuk, mégsem azonosíthatók a virágkorát élő minőszi társadalom emberével. Ennek asszonyai ugyanis darázsderekűak, hosszú kígyófürtökbe rendezett a hajviselőtük, díszes, vízszintes pántokból összeállított, harangszabású szoknyát viselnek, a korabeli ábrázolások nagy, gömbölyű mellűeknek örökítették meg őket. A Naphimnusz asszonya testesebb, hegyes, lecsüngő melle van; rövidre nyírt haját hátrasímítva hordja. Az írásjelek férfialakjai mind borotvált fejűek, úgyszólván meztelenek. A thérai falfestmények férfiaiának a nőkéhez hasonló a hajvisellete, kesztyűvel, nem ujjvédővel öklöznek, és alig képzelhető, hogy fából összerótt oltár előtt áldoztak volna. A minőszi időkben a kígyó kultikus fontosságú állat volt — a korongról hiányzik. Kettős bárd és kettős szarv helyett egyesével szerepelnek ezek a jelképek. Még ha a korong a minőszi virágzás idején keletkezett volna, piktogramjai akkor is régebbi társadalmi állapotokat tükröznek.

Meglepő, hogy e bronzkori műveltség mennyivel tisztább hitvilágú, mint a közelmúltban élt vagy ma is élő, fejlődésben visszamaradt népek társadalma. Sajátos jellemzője szellemisségüknek, hogy az égi Atya a brahmanista Trimurtihoz hasonlóan egy személyben hármas istenség: teremtő, fenntartó, pusztító. A hármas egység képzete nyilatkozik meg a háromszöggel megjelenített termőföld, a háromágú szigony és a teremt—teremtő fogalmának ábrázolására alkalmazott, felső részén hármasan tagolt bálványszobrocska képén is. A világszerte ugyancsak mágikus vonatkozású hetessel az ég ábráján, a kilencessel az „új” jelentésű számképen találkozunk.

Kik és milyen nyelven írhatták a Naphimnuszt? A szövegben tükrözött mitológiai vonatkozások segítségével talán bizonyos fokig megközelíthető a korong népének családfája. A képirás sajátosságai nyelvükre is következtetni engednek. A nyelvészek elvégzik majd a megfelelő elemzéseket, s kiértékelik a ragokat és

viszonyzókat nem alkalmazó írásrendszert. Aztán keresgélnek élő és holt népek szókinésében. Ha azonosítani akarják a Naphimnusz népét, olyan nyelvet (nyelvsaládót) kell találniuk, amelynek szabályai szerint a mondatokat az eredeti szórend szerint lehet olvasni. Olyan nyelvet (nyelvsaládót) kell találniuk, amely szóképzésében a szövet—szövetség, befed—fedez, áld—áldoz—átkoz ugyanazon szótőből képzett. Rá kell mutatniuk arra a nyelvre (nyelvsaládra), amely az ellenség, gonosz, hitvány fogalmának jelölésére az átvitt értelmű „nemtelen“ kifejezést is ismeri, az újat a 9-hez, a földet a 3-hoz hasonlóan fejezi ki, és az uralkodó—úr szava egyben a házastárs meghatározása is. Feltételezhető, hogy az ókori keleti és közel-keleti nyelveket ismerő kutatók még több, az említett példákhoz hasonló összefüggést fognak találni. A képelek és a nyelvi párhuzamok további körülmények tekintetében elemzésre várnak. Az értékelések elvégzéséhez a nyelvtudomány szokványos módszerei nem elégségesek. A bronzkori hitvilág képzeteihez csak logogramok, ösetimonok hangsorának számokkal, formákkal, színekkel való jelentéstartalmi egybevetése által lehet hozzáférközni.

A Napének akkor keletkezhetett, mikor a tavaszi napéjegyenlőség idején a Nap még a Kos csillagképében kelt fel. A precesszió folytán az állócsillagok átlag 72 év alatt egy fokkal tolnak kelet felé. Bízunk szakértőre a megfelelő számítások elvégzését. Az eredmény csakis a *szöveg* keletkezésének időpontját határozhatja meg, maga az írásrendszer fiatalabb lehet. Mind az elő-, mind a hátlapon ismétlődő mondatok vannak. A visszatérő ismétlődésekből arra lehet következtetni, hogy a himnuszt énekelték.

Hazai vonatkozásban a tatárlaki—tordosi—phaisztoszi egyezések, hasonlóságok érdemelnek figyelmet.

A rendelkezéseimre állott szerény szakirodalom felsorolását mellőzöm, mert méltánytalanságokra vezetne, és félreértésekre adna okot.

Kolozsvár, 1973. március.

Kabay Lisette

A vajdahunyadi vár keleti része

